

**Міністерство культури та інформаційної політики України
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка**

ЧЕНЬ Наньпу

УДК 78.481.К21;78.52

**КИТАЙСЬКІ МЕМБРАНОФОНИ ТА ІДЮФОНИ
В КОНТЕКСТІ ОДНОТИПНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ І НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ АЗІЇ**

Спеціальність 17.00.03 – музичне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2020

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка Міністерства культури України.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент

Олійник Ольга Григорівна,

Львівська національна музична академія

імені М. В. Лисенка,

доцент кафедри струнно-смичкових інструментів

(м. Львів)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор

Качмарчик Володимир Петрович,

Національна музична академія України

імені П. І. Чайковського,

професор кафедри дерев'яних духових інструментів

(м. Київ)

кандидат мистецтвознавства, професор,

заслужений діяч мистецтв України

Буркацький Зіновій Павлович,

Одеська національна музична академія

імені А. В. Нежданової.

завідувач кафедри оркестрових духових

та ударних інструментів

(м. Одеса)

Захист відбудеться «25» вересня 2020 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.869.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Мала зала Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка за адресою: вул. О. Нижанківського, 5, м. Львів, 79005.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка за адресою: вул. О. Нижанківського, 5, м. Львів, 79005.

Автореферат розіслано «21» серпня 2020 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

доктор мистецтвознавства, доцент

О. А. Шуміліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Китай – багатонаціональна країна з давніми культурними та музично-інструментальними традиціями, які налічують понад шість тисячоліть. Це підтверджено археологічними знахідками ударних та духових інструментів, більшість з яких існує в музичній практиці дотепер.

Від доби неоліту на території Китаю проживали численні етнічні спільноти, які створили свої самобутні культури. Протягом тисячоліть їх взаємодія поступово сформувала дивовижний культурно-історичний симбіоз, що зветься китайською цивілізацією. Частина китайського інструментарію, зокрема й деякі різновиди ударних, не є автохтонним. Від початку функціонування Великого Шовкового шляху китайський музичний інструментарій формувався під впливом традицій народів Середнього Сходу, Центральної та Північно-Східної Азії, які в різні історичні періоди увійшли до складу китайської держави.

Вивчення та реконструкція археологічних ударних інструментів Давнього Китаю дозволяють виявити широке коло питань, зокрема дає можливість скласти уявлення про ранні форми музичного життя давніх китайців, роль у ньому ударних інструментів, а також про світоглядні, ідеологічні та релігійні системи, втілені у формі й декорі інструментів.

У наш час не існує окремого *системного інструментознавчого дослідження про ударні інструменти Давнього Китаю*, що розглядаються у широких хронологічних рамках – від неоліту (IV тис. до н.е.) до Середньовіччя (XIV ст.). У роботі вони вивчаються з позицій: 1) історичного розвитку автохтонного ударного інструментарію Китаю; 2) феномену синкретизму традиційної китайської інструментальної культури та корінних національних меншин, що формувався упродовж тисячоліть; 3) взаємовпливів та адаптації в китайській культурі іноетнічних інструментів; 4) впливу китайських ударних інструментів на формування однотипного інструментарію Кореї та Японії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Роботу виконано на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка відповідно до перспективного тематичного плану № 4 «Методологічні аспекти українського історичного інструментознавства: сучасний стан, генеза і перспективи» на 2014–2019 рр. науково-дослідницької роботи кафедри. Тему дисертації затверджено 9 грудня 2014 р. (протокол № 3) на засіданні Вченої ради Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка.

Об'єкт дослідження – музично-інструментальна культура Китаю доби неоліту – Середньовіччя (IV тис. до н. е. – XIV ст.)

Предмет дослідження – ударні інструменти Китаю, мембранофони та ідіофони, що вивчаються в контексті синхронно-діахронного однотипного інструментарію давніх цивілізацій та народних традицій Азії.

Хронологічні межі дослідження – IV тис. до н. е. – XIV ст.

Географічні межі дослідження – країни Середньої, Центральної, Південної, Південно-Східної Азії та Далекого Сходу.

Мета дисертації – провести системне інструментознавче дослідження ідіофонів і мембранофонів у трьох аспектах – морфологічному, семантичному та структурно-функційному.

У дисертації ставляться такі **завдання**:

1) здійснити історико-культурний та музично-історичний дискурс, розглянути літературу питання;

2) проаналізувати конструктивні особливості та сфери застосування китайських мембранофонів та ідіофонів IV тис. до н. е. – III ст. н. е. на основі археологічних, іконографічних та давніх китайських писемних джерел;

3) вивчити ідіофони і мембранофони національних меншин Китаю в контексті однотипного інструментарію давніх і народних традицій Південно-Східної, Середньої, Центральної та Східної Азії I тис. до н.е. – XIV ст.;

4) з'ясувати вплив Великого Шовкового шляху на адаптацію в китайському інструментарії окремих типів ударних інструментів Середньої та Центральної Азії VII–IX ст.;

5) вивчити процес інфільтрації ударних інструментів Центральної Азії в ранносередньовічну китайську музично-інструментальну культуру;

6) проаналізувати вплив китайських ударних інструментів на формування інструментарію Кореї та Японії.

Методологічна база дослідження ґрунтується на комплексі загально- та конкретнонаукових методів:

- *палеоорганологічного*, що застосовується у вивченні викопних археологічних музичних інструментів;
- *органологічного* – для аналізу конструкції інструментів;
- *археологічного* – для визначення датування музичного інструмента та його приналежності до певної археологічної культури й етносу;
- *історичного* – для з'ясування виникнення, еволюції та розвитку музичного інструмента у відповідні історичні епохи;
- *етномузикознавчого* – для дослідження функцій та застосування в народній музичній практиці;

– *порівняльно-типологічного* – для дослідження морфологічних відмінностей між однотипними інструментами давніх цивілізацій та архаїчним інструментарієм народних традицій.

Матеріалом дослідження слугували археологічні музичні артефакти, іконографічні матеріали, традиційні ударні інструменти, міфи, легенди, перекази, давні трактати, історичні династійні хроніки, етнографічні матеріали Китаю.

Теоретичну основу дослідження складають праці, виділені в декілька тематичних блоків:

- давніх і середньовічних філософів, істориків (Конфуцій, Сима Цянь, Сюньци, Чжоу Цзюй-фея, Шень Ко, Фань Чен-да, Мен-ци, Ван Чун, Мо-ци);
- історичні хроніки, писемні пам'ятки: «Книга пісень» («Шицзин»), «Чжоуські ритуали» («Чжоу лі»), «Каталог гір та морів» («Шан хай цзин»), «Бамбукові аннали» («Гу бень чжу шу цзи нянь»), «Го юй» («Промови царств»);
- з історії й археології (Гао Тяньлінь, Го Можо, С. Комісаров, Є. Кичанов, Лі Чунь-і, Сун Чжень-као, Тун Еньчжень, Чжан Я-цин, Л. Булдігерова, М. Кравцова, Д. Деопік, М. Ульянов, Хун Шен, Р. Ітс, Т. Кашина);
- з органології та палеоорганології (К. Закс, Е. Горнбостель, Дж. Блейдс, Б. Лавергрэн, Ф. Хегер, Р. Садоков, Ю. Шейкін, А. Шеффнер, І. Фурніс, А. Дьомін, Т. Визго, В. Мешкеріс, С. Кібірова, А. Сагалаєв, Су Юмень, Ся Юмей, Е Дон, Ю. Евсеєв, Тонь Кін Вун, Цзо Чженьгуань, Ю Хуа);
- музично-історичні (Янь Інью Лю, Чжоу Чан, У Ген-Ір, Ся С, Лі Чунь-і, Дін Вей Да, Цзинь Вень Да, Г. Шнеерсон, Хань Хумін, Ляо Фу Шу, Ван Дон Мей, В. Сісаурі);
- з культурології та історії культури (А. Алпатова, І. Баранова, Є. Барінова, Л. Васільєв, М. Воробйов, М. Є. Васильченко, Д. Деопік, М. Єсіпова, Ж. Жерне, Дж. Сенсом, Н. Іофан, Дж. Кіддер, М. Кравцова, Б. Ріфтін, Е. Шефер, Хун Байюань, Юй Дун, Чжун Фан, Лін Сяопін);
- з етномузикознавства (Г. Бадмасва, Е. Гікман, А. Вац, М. Каратигіна, М. Єсіпова, Н. Жуланова, Т. Еллінгсон, Ван Фанжень, Ван Юнчжань, Е Дон, Тхань Леу Тхі Кім);
- з релігієзнавства (Л. Васільєв, С. Токарев, О. Маслов, Хань Фань, Ван Цзичао, Г. Ткаченко);
- з етнології (М. Бічурін, І. Баранова, Л. Васільєв, В. Гуляєв, Р. Ітс, М. Крюков, О. Філімонова, М. Сафронов, Н. Чебоксаров, Г. Стратанович, Дж. Кіддер, С. Кларк, То Туан);

- з міфології та фольклористики (Н. Дьяконова, Е. Яншина, Е. Вернер, М. Воробйов, В. Євсюков, Б. Ріфтін, Ху Циван, Юань Ке, Мурасакі Сікібу, М. Гране);
- з мистецтвознавства (О. Глухарьова, І. Муріан, Нгуен Фі Хоань, Хань Фань, В. Латов, В. Голубев, С. Зубер, О. Сердюк, М. Єсіпова, Н. Виноградова, Н. Ніколаєва);
- з акустики (Синьян Шень, В. Єремєєв).

Матеріалом дослідження є ударні інструменти – мембранофони та ідіофони Китаю:

- 1) археологічні викопні інструменти доби неоліту – бронзи;
- 2) екземпляри середньовічних ударних інструментів з музейних колекцій;
- 3) ритуальні ідіофони та мембранофони, які дотепер використовуються у церемоніальній практиці;
- 4) народні музичні інструменти;
- 5) іконографічні джерела II ст. до н.е. – XIV ст. (настінний розпис храмів та печер, зображення ударних інструментів на предметах ужиткового мистецтва, живопису, скульптури);
- 6) легенди, міфи, перекази;
- 7) трактати, династійні хроніки, літературні джерела.

Наукова новизна дослідження полягає у вперше здійсненій спробі системного вивчення китайських ідіофонів та мембранофонів з позицій синхронно-діахронного підходу крізь призму міжетнічних музичних комунікацій у широких хронологічних межах – від неоліту до Середньовіччя (IV тис. до н. е. – XIV ст.).

У зв'язку з цим у дисертації **вперше:**

- уведено до наукового обігу китайськомовні археологічні джерела з описами контекстів знахідок ударних інструментів
- застосовано методику палеоорганологічного (музично-археологічного) вивчення мембранофонів та ідіофонів Давнього Китаю;
- систематизовано за діахронним методом китайські мембранофони, ідіофони та ударні інструменти корінних національних меншин Китаю за міжнародною систематикою музичних інструментів Горнбостеля-Закса;
- уведено до українського музикознавства маловідомі писемні та іконографічні джерела Китаю щодо ударних інструментів та сфер їх застосування.

Знайшло продовження:

- вивчення китайських археологічних ударних інструментів IV–I тис. до н.е.;

- дослідження витоків і розвитку традиційного ударного інструментарію Китаю та інструментів його корінних національних меншин доби бронзи – Середньовіччя;
- вивчення взаємодії ударного інструментарію Китаю і держав Середньої, Центральної Азії та Далекого Сходу доби Середньовіччя.

Уточнено та доповнено:

- час виникнення вихідних прототипів окремих різновидів китайських мембранофонів та ідіофонів;
- доповнено систематику Горнбостеля – Закса різновидами неолітичних китайських литавр глеко- та кубкоподібної форм та барабану у формі амфори.

Теоретична і практична цінність отриманих результатів визначає перспективи використання положень, висновків та фактологічного матеріалу дисертації для здійснення подальших наукових досліджень з питань музичної археології, інструментознавства, в курсах історії виконавства на ударних інструментах та історії світової музичної культури.

Особистий внесок здобувача. Внеском у музичну археологію (палеоорганологію) є проведення системного вивчення китайських ударних інструментів з позицій історичної еволюції інструментарію, в його взаємодії з континентально-азійською традицією і традиціями острівних та півострівних музичних культур, що здійснено на основі комплексного підходу до вивчення різногалузевих матеріалів. Всі результати дослідження отримані дисертантом самостійно, публікації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри історії музики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. Основні теоретичні положення, окремі результати і висновки дисертації апробовано у доповідях на п'яти Всеукраїнських та Міжнародних конференціях: Десята Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська культурно-мистецька практика в історичній ретроспективі» (Рівне, 2014); XII Міжнародна науково-практична конференція «Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи» (Рівне, 2016); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні: культурно-мистецькі аспекти розвитку» (Рівне, 2017); Міжнародна наукова конференція «Музикознавчий універсам молодих» (Львів, 2017); Шоста Міжнародна науково-творча конференція «Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України XXI століття» (Одеса–Київ–Варшава, 2017).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 5 одноосібних публікаціях, з них 4 – у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, та 1 – в міжнародному наукометричному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків – картографічного та ілюстративного. Список використаних джерел охоплює 300 позицій, у тому числі китайською, німецькою, французькою та англійською мовами. Загальний обсяг дисертації 265 сторінок, з них основного тексту – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, доведено її актуальність та зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету й завдання, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретичну базу, методологію дослідження, вказано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, відомості щодо апробації результатів дисертації та публікації автора.

У першому розділі «**Культурно-історичний дискурс музично-інструментальної культури Давнього Китаю. Огляд джерел**» здійснено короткий огляд історії, культури та музики Давнього Китаю від доби неоліту до Середньовіччя (IV тис. до н. е. – XIV ст.), а також різноаспектних досліджень і джерел, в яких розглянуто окремі різновиди та групи ударних інструментів, що існували в інструментарії імператорських династій Китаю від I тис. до н. е. до XIV ст.

У підрозділі 1.1 «*Історико-культурний та музично-історичний дискурс*» розглянуто основні етапи виникнення і розвитку китайської музичної культури та ударних інструментів від доби неоліту до Середньовіччя, історію і музично-інструментальні традиції корінних національних меншин, міжетнічні контакти та взаємовпливи музично-інструментальних традицій Китаю та сусідніх держав Середньої і Центральної Азії, а також впливу Китаю на формування музичного мистецтва Кореї та Японії.

У підрозділі 1.2 «*Огляд джерел*» розглянуто давні китайські писемні джерела, що містять згадки про ударні інструменти; перші праці енциклопедичного характеру європейських дослідників (кінця XIX – першої половини XX ст.); дослідження сучасних європейських, американських і китайських вчених, в яких окремі різновиди ударних інструментів розглянуто в контексті різноаспектних досліджень.

Другий розділ «Мембранофони та ідіофони в музично-інструментальній культурі Китаю IV тис. до н. е. – III ст. н. е.» присвячено аналізу *суто китайських* ударних інструментів доби неоліту – бронзи, що вивчаються за систематикою Горнбостеля-Закса з позицій часу виникнення та за матеріалом виготовлення (глина, дерево, камінь, бронза).

У підрозділі 2.1 «Керамічні мембранофони доби неоліту (IV – II тис. до н. е.)» здійснено порівняльний аналіз і класифікацію форм китайських керамічних литавр і барабанів IV–II тис. до н.е. та хронологічно синхронних однотипних інструментів Євразії. Доповнено систематику Горнбостеля-Закса різновидами типів литавр глек- і кубкоподібної форм та барабану у формі амфори.

Підрозділ 2.2 «Дерев'яні мембранофони доби неоліту – бронзи (4100 – 247 рр. до н. е.)» присвячено аналізу форм і конструктивних особливостей дерев'яних барабанів та їх зображень на пам'ятках мистецтва доби неоліту – бронзи, а також міфів і легенд про походженням китайських барабанів, сфери їх застосування і значення в духовній культурі. На основі дагування археологічних знахідок визначено час виникнення барабанів бочкоподібної форми (II тис. до н.е.).

У підрозділі 2.3 «Керамічні та дерев'яні ідіофони доби неоліту – бронзи» проаналізовано найдавніші керамічні язичкові дзвіночки IV–II тис. до н. е. Їх овальна форма стала основою для формування металевих без'язичкових дзвіночків і дзвонів доби бронзи. У добу бронзи виникли чотири різновиди дерев'яних ідіофонів. Встановлено, що їх форма (*пайбань* у вигляді священних табличок, *муйюу* у формі риби, *юй* – тигра, *чжу* – священної ступки) була визначена закладеним в них сакральним змістом.

Підрозділ 2.4 «Літофони» присвячено вивченню кам'яних ідіофонів доби неоліту – бронзи.

У пункті 2.4.1 «Однозуккові літофони *шицин* та *тецин*» проаналізовано найдавніші зразки інструментів кінця доби неоліту у формі витягнутої трапеції (*шицин*), що були важливими атрибутами тотемних обрядів. На початку доби бронзи змінилася форма літофонів на трикутну і назва (*тецин*) та значення (символ божественних предків, імператорської влади).

Пункт 2.4.2 «Набори літофонів *бяньцин*» присвячено вивченню процесу об'єднання у I тис. до н. е. окремих однозвучних літофонів в єдиний інструмент *бяньцин*. Проаналізовано особливості настроювання, діапазон та звуко-акустичні характеристики викопних інструментів. Порівняльний аналіз *бяньцина* з однотипними інструментами Південно-Східної Азії показав, що за формою (трикутна) та способом фіксації (підвішені верти-

кально, а не покладені горизонтально) вони не мають аналогів серед однотипних інструментів давніх народів Азії.

У підрозділі 2.5 «*Бронзові ідіофони середини II тис. до н.е. – II ст. н.е.: морфологія та сфери використання*» здійснено системний аналіз різновидів дзвіночків і дзвонів за морфологічною специфікою форм, технологіями виготовлення, акустичними характеристиками та функціями.

У пункті 2.5.1 «*Дзвіночки*» проаналізовано особливості форм та конструкцій двох найдавніших різновидів – язичкових (*тунлін*) та без'язичкових (*нао*) II тис. до н.е.

У пункті 2.5.2 «*Дзвони: морфологія, класифікація та сфери використання*» вивчено різновиди форм дзвонів кінця II – початку I тис. до н. е., технології виготовлення, акустичні характеристики та функції (ритуальні, символ влади, еталон для настроювання інших музичних інструментів, одиниця виміру довжини, площі, об'єму та ваги).

Підпункт 2.5.2.1 «*Набори настроєних дзвонів бьяньчжун*» присвячено вивченню морфології наборів дзвонів, виявлених у похованнях I тис. до н. е. – III ст. н. е., а також систем їх комплектування, особливостей звуковидобування та функцій. Здійснено їх хронологічну систематизацію. Встановлено, що кількість одиниць дзвонів у наборах та їх розташування в період розквіту правління династії Чжоу відповідала ранговій ієрархії їх володарів (правитель, князь, вельможа, чиновник) та гендерному принципу (дружина правителя, князя).

Третій розділ «**Ідіофони та мембранофони корінних національних меншин Південного і Західного регіонів Китаю (середина I тис. до н. е. – XIV ст.)**» присвячено дослідженню виникнення і функціонування в інструментальній культурі окремих різновидів ударних інструментів та їх порівняльному аналізу з однотипними інструментами Азії.

У підрозділі 3.1 «*Ідіофони та мембранофони в давній музично-інструментальній культурі корінних національних меншин Південного регіону Китаю*» здійснено огляд етнічної історії регіону.

Пункт 3.1.1 «*Бронзові ідіофони («барабани»)*» присвячено вивченню ідіофонів *тунгу*. Проаналізовано локально-територіальні різновиди їх форм у межах існування Донгшонської археологічної культури Південного Китаю та Південно-Східної Азії (В'єтнам, Східний та Центральний Індокитай, Індонезія та ін.), технологію виготовлення, семантику декору та сфери застосування.

У пункті 3.1.2 «*Гонги: морфологія та сфери використання*» розглянуто чотири основні різновиди форм гонгів Південно-Східної Азії та Китаю.

Місце і час виникнення інструмента дотепер є невизначеними. Вперше гонги згадані в писемних джерелах VI ст. Розвинена традиція виготовлення бронзових ідіофонів («барабанів») у Південно-Східному регіоні Китаю та археологічні знахідки там інструментів дозволила встановити нижню хронологічну межу існування найдавнішого їх різновиду – гонга з плоским диском II–I ст. до н. е.

Пункт 3.1.3 «*Дерев'яні ідіофони*» присвячено вивченню реліктового різновиду ударного інструмента – щілинного барабана *мугу*, що існує в традиційному інструментарії південних народностей *ва* та *бенлун*. На основі порівняльного аналізу з однотипними інструментами народностей Північного Індокитаю, Сибіру (*саха*, Якутія), Далекого Сходу (маньчжури) та ін. було встановлено, що цей інструмент існував ще в добу палеоліту і є найдавнішим на території Китаю.

У підрозділі 3.2 «*Мембранофони: аналіз різновидів та значення у духовній культурі*» на основі аналізу писемних джерел і археологічних знахідок барабанів IX–XII ст. народностей Південного Китаю (*яо*, *мяо*, *тай*, *цзіно*, *туцзя*), а також етимології їх етнічних назв було виділено три найдавніші різновиди форм – пісочного годинника, келихо- та бочкоподібної. Встановлено їх сакральне значення, обрядово-ритуальні функції і сфери застосування в сучасній народній практиці.

У підрозділі 3.3 «*Давні та традиційні ударні інструменти національних меншин Західного регіону Китаю*» проаналізовано особливості морфології та сфери використання рамного мембранофона (бубна) під назвою «барабан зі шкіри вівці» народності *цян*. Він став прототипом рамних тибетських барабанів *ченга* і *лагнга*, які є атрибутами найдавнішого, добуддійського шаманського ритуалу релігії *бон*. Інші різновиди мембранофонів та ідіофонів увійшли до складу інструментарію тибетців унаслідок культурно-релігійних впливів Китаю та Індії.

Четвертий розділ «**Інфільтрація ударних інструментів Середньої та Центральної Азії у традиційний китайський інструментарій. Вплив ударних інструментів Китаю на формування однотипного інструментарію Кореї та Японії**» присвячено вивченню процесів адаптації іноетнічних ударних інструментів в музично-інструментальній культурі Китаю доби Середньовіччя, взаємовпливам і особливостям формування ударного інструментарію Кореї та Японії.

У підрозділі 4.1 «*Вплив Великого Шовкового шляху на адаптацію в китайському інструментарії окремих типів ударних інструментів Середньої та Центральної Азії (VI–X ст.)*» здійснено історичний огляд переду-

мов проникнення іноетнічних ударних інструментів в китайський інструментарій.

У пункті 4.1.1 «Мембранофони» на основі іконографічних та писемних джерел VI–X ст. проаналізовано морфологію середньоазійського барабана *яогу* та сфери його використання. Встановлено, що цей різновид отримав розвиток у Китаї, натомість у Середній Азії після VIII ст. він вийшов з ужитку. На основі вивчення іконографії встановлено, що бубен *дабу* існував у китайській інструментальній культурі від початку VII ст. і дотепер є одним з основних в інструментарії *уйгурів, таджиків та узбеків* Сінцзянь-Уйгурського автономного району Китаю.

Пункт 4.1.2 «Ідіофони» присвячено вивченню різних типів ідіофонів (клаппера *кайрак*, струшуваного ідіофона *сабаї*, тарілок *ченг*), які проникли в китайський інструментарій у VI–VII ст. із Середньої та Центральної Азії. На основі іконографічних та писемних джерел VII–X ст. проаналізовано морфологію ідіофона *фансян*, визначено найбільш ранню дату його існування (кінець IV – початок V ст.) та встановлено його тюркське походження.

У підрозділі 4.2 «Взаємовпливи музично-інструментальних культур Китаю та ранньосередньовічних держав Центральної Азії, Кореї та Японії» проаналізовано міжкультурні взаємини, що позначились на проникненні в китайський інструментарій центрально-азійських ударних інструментів. Розглянуто вплив автохтонного та адаптованого китайського інструментарію на формування групи ударних інструментів Кореї та Японії.

У пункті 4.2.1 «Взаємодія Китаю з ранньосередньовічними державами Центральної Азії. Інфільтрація окремих типів ударних інструментів в китайську музично-інструментальну культуру» розглянуто особливості китайських етнокультурних взаємин та впливу ударного інструментарію Китаю на формування інструментарію держави *тангутів* Західна Ся (X ст.) та взаємообміну окремими різновидами ударних інструментів між Китаєм та кочовими державами Центральної Азії. У процесі інфільтрації в китайські двірцеві оркестри потрапляє монгольський набір настроюваних гонгів *юньло*, а в монгольські – китайські церемоніальні інструменти – набори дзвонів *бяньчжун*, літофони *бяньцин*, дзвони *чжун*, гонги, тарілки, барабани *тангу*, *чжангу*, *яогу* та ін.

У підрозділі 4.2.2 «Вплив китайської та центрально-азійської музично-інструментальної культури на формування групи ударних інструментів Кореї» проаналізовано ритуально-церемоніальні ударні інструменти, що

проникли до Кореї разом із конфуціанством. У результаті порівняльного аналізу їх морфології було встановлено, що набори бронзових дзвонів *бяньчжун* та адаптовані в Китаї середньо- та центральноазійські інструменти – ідіофон *фансян* та барабан *яогу* – зазнали суттєвих конструктивних змін.

У підрозділі 4.2.3 «Проникнення китайсько-корейських ударних інструментів у Японію» вивчено з позицій їх переосмислення в контексті суто японської ментальності відповідно до світоглядно-естетичних критеріїв. Сакральні для Китаю і Кореї ідіофони *бяньчжун* і *бяньцин* не були сприйняті японською музичною культурою. Натомість широке розповсюдження отримали адаптовані в китайському інструментарії ударні інструменти Центральної та Середньої Азії – ідіофон *фансян* (японський *хокьо*) та барабан *яогу* (японський *цудзумі*), а також найдавніший китайський бочкоподібний барабан *чжангу* (японський *одайко*), який не зазнав конструктивних удосконалень та змін.

У **Висновках** сформульовано основні положення, що узагальнюють результати дослідження:

1. Розгляд основних етапів виникнення і розвитку китайської цивілізації, її музичної культури та ударного інструментарію доби неоліту – Середньовіччя у роботі здійснено на основі сучасних історико-археологічних методів датування, а не за традиційною китайською династійною періодизацією. Точне датування за сучасними світовими критеріями дозволило визначити час появи, еволюції й відмирання окремих типів ударних інструментів.

2. Китайські мембранофони та ідіофони IV тис. до н. е. – III ст. н. е. вивчено у *хронологічній послідовності* за систематикою Горнбостеля – Закса, класифікуючи їх за *матеріалом виготовлення*. Аналіз різновидів форм *керамічних барабанів* доби неоліту (IV–II тис. до н. е.) дозволив визначити їх локально-територіальні відмінності в межах існування окремих неолітичних археологічних культур та провести синхронні паралелі з однотипними інструментами давніх цивілізацій Євразії.

На основі археологічних датувань найдавніших екземплярів *дерев'яних барабанів* бочкоподібної форми вдалося встановити час їх виникнення – II тис. до н. е. Встановлено, що від доби ранньої бронзи і дотепер ця форма та спосіб кріплення мембран залишаються незмінними.

Овальна форма корпусу неолітичних *керамічних ідіофонів* – без'язичкових дзвіночків – не має аналогів серед однотипних інструментів давніх

цивілізації світу. Вона стала основою для формування без'язичкових *металевих* дзвіночків і дзвонів доби бронзи.

Розглянуто чотири різновиди *дерева'яних ідіофонів*, що виникли в добу бронзи (I тис. до н. е.). Встановлено (на основі писемних джерел, міфів і переказів), що їх форма (*пайбань* у вигляді священних табличок, *мюуй* у формі риби, *юй* – тигра, *чжу* – священної ступки) зумовлена закладеним у них сакральним змістом.

Порівняльний аналіз китайських *кам'яних* літофонів доби неоліту – бронзи з однотипними інструментами Південно-Східної Азії показав, що за формою (трапецієподібна, трикутна) та способом фіксації (підвішені вертикально, а не покладені горизонтально) вони не мають аналогів серед однотипних інструментів давніх народів Азії. В добу бронзи відбулося об'єднання окремих однозвучних літофонів в єдиний інструмент *бяньцин*.

Аналіз і класифікація *бронзових* дзвіночків і дзвонів за морфологією форм, технологіями виготовлення, акустичними характеристиками та функціями показав, що з розвитком китайського суспільства їх окремі різновиди стали символами влади, соціального статусу, еталоном настроювання для інших музичних інструментів; вони також були пов'язані з системою одиниць виміру довжини, площі, об'єму та ваги.

Вивчення морфології наборів дзвонів *бяньчжун* I тис. до н. е. – III ст. н. е. та систем їх комплектування дозволило здійснити їх хронологічну класифікацію. Встановлено, що кількість одиниць дзвонів у наборах та їх розташування в період розквіту правління династії Чжоу відповідало ранговій ієрархії їх володарів та гендерному принципу. Порівняльний аналіз археологічних і сучасних китайських мембранофонів та ідіофонів довів, що в добу бронзи сформувався основний фонд ударного інструментарію Китаю, який від Середньовіччя не зазнавав суттєвих конструктивних змін і дотепер використовується в китайському традиційному інструментарії.

3. Ударні інструменти національних меншин Південного Китаю виникли й розвивалися в річищі власних етнічних традицій. Здійснено порівняльний аналіз форм *бронзових ідіофонів* («барабанів» *тунгу*) в межах існування Донгшонської археологічної культури Південного Китаю та Південно-Східної Азії (В'єтнам, Східний та Центральний Індокитай, Індонезія та ін.), вивчено технологію їх виготовлення, семантику декору та сфери застосування – культово-обрядову і сигнальну.

На основі сучасних археологічних знахідок гонгів у Південно-Східному Китаї, вперше згаданих у писемних джерелах VI ст., було встановлено

нижню хронологічну межу існування їх найдавнішого різновиду – гонга з плоским диском (II–I ст. до н. е.).

Дерев'яний ідіофон – щілинний барабан *музу* (народностей *ва* та *бендун*) існував ще в добу палеоліту і є найдавнішим на території Китаю.

У роботі визначено три найдавніші різновиди мембранофонів – у формі пісочного годинника, келихо- та бочкоподібної форми. Вони існували у ранньому Середньовіччі в інструментарії народностей *яо*, *мяо*, *тай* та *цзіно*.

Аналіз особливостей морфології рамного мембранофона (бубен «барабан зі шкіри вівці») народності *цян* та сфер його використання (шаманські обряди переходу) дозволив встановити, що він став вихідним прототипом рамних барабанів *ченга* і *лагнга* тибетців, які є агрибутами найдавнішого, добуддійського шаманського ритуалу релігії *бон*. Інші різновиди мембранофонів та ідіофонів увійшли до складу інструментарію тибетців внаслідок культурно-релігійних впливів Китаю та Індії.

4. На основі іконографічних та писемних джерел VI–X ст. проаналізовано конструктивні особливості мембранофонів (барабан *яогу*, бубен *дабу*) та ідіофонів (клаппери *кайрак*, струшуваний ідіофон *сабаі*, тарілки *ченг*, настроюваний ідіофон *фансян*), а також сфери їх застосування – релігійно-обрядову (*кайрак*, *сабаі*) та оркестрову (*ченг*, *фансян*). Мембранофони проникли в китайській інструментарій маршрутами Великого Шовкового шляху із Середньої та Центральної Азії.

5. Унаслідок взаємопроникнення в ранньому Середньовіччі музичних культур Китаю та кочових держав Центральної Азії відбувся процес культурного взаємообміну окремими різновидами ударних інструментів. У китайські двірцеві оркестри потрапляє монгольський набір настроюваних гонгів *юньло*, а в монгольські – дзвони *бяньчжун*, літофони *бяньцин*, барабани *тангу*, *чжангу*, та ін.

6. Окремі різновиди ударних інструментів Китаю вплинули на формування музичної культури Кореї та Японії. В Корею разом з конфуціанством проникли ритуально-церемоніальні ударні інструменти. Суттєвих конструктивних змін зазнали набори бронзових дзвонів *бяньчжун* та адаптовані в Китаї середньо- та центральноазійські інструменти – ідіофон *фансян* та барабан *яогу*.

Ударний інструментарій Японії сформувався під впливом китайсько-корейського інструментарію, але переосмисленого в контексті суто японської ментальності, що вплинуло на особливості відбору інструментів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чень Наньпу. До питання китайсько-центрально-азійських музично-інструментальних зв'язків (на матеріалі ударних інструментів). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : збірник наукових праць. Рівне, 2014. Вип. 20. Т. 1. С. 17–22.
2. Чень Наньпу. Дзвіночки та дзвони в китайській інструментальній культурі доби бронзи. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : науковий збірник. Рівне, 2016. Вип. 22. С. 19–26.
3. Chen Nanpu. Bells Bianzhong in chinese instrumental culture of the Bronze Age. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : науковий збірник. Рівне, 2017. Вип. 24. С. 17–21.
4. Чень Наньпу. Бронзові ідіофони Південного Китаю. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. Вип. 42–43. *Музикознавчий універсум* : збірник статей. Львів, 2018. С. 79–89.
5. Чень Наньпу. Китайські керамічні мембранофони доби неоліту (IV–II тис. до н. е.). *Міжнародний вісник : культурологія, філологія, музикознавство*. Київ : Міленіум, 2018. Вип. 1(10). С. 342–347.

АНОТАЦІЯ

Чень Наньпу. Китайські мембранофони та ідіофони в контексті однотипного інструментарію давніх цивілізацій і народних традицій Азії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво. – Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. Міністерство культури та інформаційної політики України. – Львів, 2020.

Дослідження присвячено вивченню ударних інструментів Китаю доби неоліту – Середньовіччя (IV тис. до н.е. – XIV ст.). Проведено системне інструментознавче дослідження ідіофонів і мембранофонів Китаю у трьох аспектах – морфологічному, семантичному та структурно-функційному. Вперше проаналізовано основний фонд традиційних китайських ударних інструментів, що сформувався на основі автохтонних традицій від доби неоліту–бронзи до середньовіччя, а також регіональних традицій національних меншин країни та тісних контактів з іншими культурами Середньої, Центральної, Південно-Східної Азії та Далекого Сходу.

Ключові слова: музична археологія, палеоорганологія, інструментознавство, етноорганологія, ідіофони, мембранофони Китаю, неоліт, доба бронзи, середньовіччя.

ANNOTATION

Chen Nanpu. Chinese membranophones and idiophones in the context of homogeneous ensembles of instruments of Asian ancient civilizations and folk traditions. – Qualifying scientific work as a copyrighted manuscript.

Thesis for Candidate degree in Arts. Specialty 17.00.03 – Musical Art. – M. V. Lysenko Lviv National Music Academy, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. – Lviv, 2020.

The paper considers the study of percussion instruments in China. The main foundation of traditional Chinese percussion instruments was formed on autochthonous traditions, the origins of which date back to the Neolithic and Bronze Ages, as well as on the regional traditions of indigenous ethnic minorities and close interaction with other cultures in the Middle, Central, Southeast Asia and the Far East.

A brief overview of the history, culture and music of ancient China from the Neolithic to the Middle Ages (the 4th millennium BC – 14th century AD), as well as various studies and sources considering individual types and groups of percussion instruments as part of Chinese imperial dynasties' range of instruments within a period from the first millennium BC to the 14th century.

Purely Chinese percussion instruments analysed of the Neolithic-Bronze Age, being studied in terms of origin and based on material used (clay, wood, stone, bronze). The idiophones and membranophones studied of the national minorities from Southern and Western China from the middle of the 1st millennium BC to the 14th century. It was performed the comparative analysis of them with the Asian instruments of the same type.

The infiltration considered of the percussion instruments from the Middle and Central Asia into traditional Chinese range of instruments. It was studied the influence of Chinese percussion instruments on the formation of the same type instruments in Korea and Japan.

Key words: music archaeology, organology, percussion instruments of China, idiophones, membranophones, Neolithic, Bronze Age, Middle Ages.

Підписано до друку 20.08.2020.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,16.
Наклад 100 прим. Зам. № 143.

Видавець і виготовлювач – ФОП Тетюк Т. В.
Свідоцтво серія ЛВ № 80 від 11.09.2013 р.
м. Львів, пр. Червоної Калини, 115
тел.: (097) 178-8488